

- новчого з'їзду Української селянсько-демократичної партії, інші питання діяльності неформальних організацій, арк. 1–172.
10. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 32, спр. 2902. Проект нової Конституції України, підготовлений за дорученням ЦК КПУ групою науковців. – 77 арк.
  11. Закон Союзу Радянських Соціалістичних Республік “Про вибори народних депутатів СРСР, 1988 р.” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uazakon.com>.
  12. Закон Союзу Радянських Соціалістичних Республік “Про всенародне голосування (референдум СРСР), 1990 р.” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
  13. Закон Союзу Радянських Соціалістичних Республік “Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) СРСР у питаннях виборчої системи, 1989 р.” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uazakon.com>.
  14. Бойко О. Історичні обставини прийняття Декларації про державний суверенітет України / Олександр Бойко // Людина і політика. – 2002. – № 4. – С. 63–70.
  15. Бойко О. Україна у 1985–1991 рр. : основні тенденції суспільно-політичного розвитку / Олександр Бойко. – К. : ПіЕНД, 2002. – 306 с.
  16. Гайдар Е. Гибель империи. Уроки для современной России / Егор Гайдар. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2007. – 448 с.
  17. Декларація про державний суверенітет України // Молодь України. – 1990. – 17 лип. – С. 1.
  18. Зубов А. Союзный договор и механизм выработки нового национально-государственного устройства СССР / А. Зубов, А. Салмин // Политические исследования. – 1991. – № 1. – С. 42–57.
  19. Новикова Л. “Мы – дети Украины”. Интервью с Председателем Верховного Совета Украины Л. М. Кравчуком / Л. Новикова // Аргументы и факты. – 1991. – № 10 (543). – С. 4.
  20. Політична історія України ХХ ст. : у 6 т. / [за ред. І. Кураса]. – К. : Генеза, 2002. – Т. 6 : Від тоталітаризму до демократії (1945–2002 рр.). – 694 с.
  21. Союз можно было сохранить. Белая книга : документы и факты о политике М. С. Горбачева по реформированию и сохранению многонационального государства / [сост. А. С. Черняев ; общ. ред. В. Т. Логинов]. – М. : АСТ, АСТ Москва, 2007. – 526, [2] с.

Studying of political transformations which spent within reorganization, forms a spectrum of problem and thematic questions of a modern Ukrainian political history. Circumstances and conditions of disintegration of the Soviet state are connected to desire of its former republics to defend the independence, to strengthen independent positions in internal and foreign policy. The corresponding role in these processes is removed to Ukraine, significance and which sequence has coincided with a politics of reorganization.

Key words: reorganization, Soviet Union, Ukraine, processes of transformation.

УДК 94 (4) 1945 (И 39)

ББК 63.3 (УУР) 7

Іван Пендзей

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В УГОРЩИНІ
(1988–1990 рр.)***

У статті проаналізовано візит К.Гроса до США в липні 1988 р., результати його зустрічі з президентом Р.Рейганом. Висвітлюється проблема прав людини, піднята американським президентом і обговорена на липневому (1988 р.) пленумі ЦК УСРП, з'ясовуються зовнішньополітичні фактори впливу на процес “перебудови” в Угорщині.

Ключові слова: Рейган, Грос, права людини, право зборів і об'єднань, “перебудова”, “нове політичне мислення”.

Рішення Всеугорської конференції УСРП (20–22 травня 1988 р.), проведені нею кадрові зміни партійно-політичного керівництва викликали підвищену цікавість у світі. Зразу, після партконференції, у травні 1988 р. Голова Ради Міністрів УНР К.Грос, обраний пленумом ЦК Генеральним секретарем УСРП, відвідав Великобританію, на початку літа – Москву, провівши всесторонній обмін думками з Генеральним секретарем ЦК КПРС М.С.Горбачовим. Через декілька тижнів після московського візиту в липні 1988 р. К.Грос з офіційним візитом відвідав США. З Вашингтона він з короткочасним неофіційним візитом прибув до Канади, де його прийняв прем'єр-міністр М.Б.Малруні.

* Продовження. Початок див. у вип. II, IV–V, VI, VII, VIII, IX, X–XI, XII–XIII, XIV, XVI.

Однак особливе значення мали переговори К.Гроса з американським президентом Р.Рейганом. Уперше, через сорок років, угорський політик найвищого рангу знаходився в США з офіційним візитом і вперше відбулася його зустріч з американським президентом у Білому домі. Цей візит за всіма ознаками став своєрідним проривом в угорсько-американських відносинах. У зверненні до угорського народу, переданому по Угорському телебаченню, американський президент зазначив, що він з великим зацікавленням слідкує за сміливими економічними реформами в Угорщині. “Ми вітаємо дедалі більш відверту дискусію про плюралізм, про демократію, про зростання ролі Парламенту й преси, що розгортається у вашій країні”, – заявив Р.Рейган. Він високо відгукнувся про соціальні й економічні пошуки Угорщини, особливо про її зусилля в галузі прав людини й громадянських прав [4, с.2].

К.Грос підтримав загалом дружельюбно налаштований рейганівський оптимізм щодо перемін в Угорщині. У зв'язку з включенням до порядку денного Конгресу США питання про Угорщину, він висловив думку про готовність угорського парламенту провести широкий діалог з американськими законодавцями щодо всього спектра проблем і, у тому числі, з украй актуальних тоді питань “прав людини”, котрі рейганівська адміністрація активно експлуатувала в боротьбі проти СРСР, міжнародного комунізму.

Ще в недалекому минулому, до Всеугорської партійної конференції, наміри розглянути в законодавчому органі США питання прав людини в Угорщині викликали б у партійного керівництва, міністерства закордонних справ республіки дипломатичний демарш і, без сумніву, були б розцінені як брутальна спроба втручання іноземної держави у внутрішні справи суверенної країни. Так не раз було в практиці взаємовідносин США із соціалістичними країнами в минулому, в епоху “холодної війни”. За демократичних перемін, що розгорталися під впливом горбачовського “нового політичного мислення” та “перебудови” в СРСР і окремих його сателітах – країнах “соціалістичної співдружності”, у тому числі в Угорщині, пом'якшення міжнародної напруженості, досягнутої на базі покращення радянсько-американських відносин, стала можливою глибинна світоглядна еволюція партійних кадрів, відмова від закоренілої ортодоксії й у сфері “прав людини”. Не з ввічливості й правил гарних манер К.Грос змушений був погодитися з повчаннями Р.Рейгана в галузі людських прав, заявивши: “Я повністю поділяю думку президента” [4, с.2].

Під час зустрічі з головами комісій у закордонних справах двох палат американського парламенту К.Грос передав Конгресу США послання угорського Парламенту, у якому він висловив готовність провести діалог з тем, включених до порядку денного Конгресу у зв'язку з Угорщиною, у тому числі й щодо всіх питань прав людини [4, с.2].

Разом з тим візит вищого партійно-державного керівника Угорщини до США засвідчив: правляча комуністична еліта з великими труднощами позбавлялася стереотипів, особливо в оцінці поворотних моментів новітньої історії Угорщини. Це стосувалося перш за все подій 1956 р. На запитання, задані К.Гросу під час його зустрічі зі 150-ма представниками угорської еміграції (у США проживає угорська діаспора чисельністю 1,5 млн американців угорського походження, у тому числі родичі самого К.Гроса) стосовно переоцінки цих подій, він заявив: “Угорський уряд не має наміру реабілітувати Імре Надя, який під час контрреволюційного заколоту займав пост прем'єр-міністра країни” [4, с.2]. Це означало, що нове керівництво УСРП, обране на основі рішень Всеугорської партійної конференції, ні на йоту не відійшло від традиційної оцінки подій 1956 р., партія знаходилася тільки на початковому етапі оновлення, переосмислення її історичної ролі в розвитку країни з відповідними висновками, було ще попереду. Симптоматичною, однак, була обіцянка К.Гроса, що прах І.Надя, страченого в 1958 р., його сім'я зможе перенести з безіменної могили до місця вічного спочинку [4, с.2].

Угорський лідер, зустрівшись з представниками американських ділових кіл, звернув увагу на необхідність розвитку двостороннього фінансово-економічного співробітництва, привабливі перспективи вкладення американських капіталів в економіку Угорщини, яка, за його словами, прагне орієнтуватися на все більш “вимогливі ринки” [4, с.1]. Справжню сенсацію викликала його заява, що закордонні інвестори зможуть “навіть на сто відсотків купувати угорські підприємства” [4, с.1]. З глибоким задоволенням сприйняли ділові кола США повідомлення К.Гроса про те, що іноземні інвестиції протягом п’яти років не будуть обкладатися податками, частка закордонного капіталу в угорській економіці найближчими роками зросте до 25% [4, с.1].

Стриману позицію зайняв К.Грос у піднятому представниками діаспори питанні про становище угорської національної меншини в Румунії. Практично він не погодився з тими, хто хотів надати цьому питанню гострого регіонального характеру і вважав за необхідне підключити до його вирішення міжнародну спільноту. Це могло б ускладнити й так непрості взаємини Угорщини з режимом Н.Чаушеску. Він відхилив пропозицію негайно вдатися до міжнародного посередництва, щоб чинити тиск на румунського керівника. Не виключаючи таку можливість у принципі, він підкреслив, що не все ще зроблено, ще не вичерпані всі можливості двосторонньої дипломатії і повідомив про свою готовність у будь-який підходящий для іншої сторони момент відправитися в Румунію, але до цього часу не отримав на це відповіді* [4, с.2].

Скориставшись нагодою, К.Грос провів переговори з провідними представниками Валютного фонду й Міжнародного Банку реконструкції та розвитку (МБРР), які, з точки зору економічних планів Угорщини, дали плідні результати. Голова МБРР Ко-небл назвав співробітництво зразковим і заявив, що Угорщина може й надалі розраховувати на МБРР у фінансуванні різних проектів щорічно на таку ж суму (300–350 млн доларів) [4, с.2].

Угорський лідер також зустрівся в Нью-Йорку з колишнім американським президентом Р.Ніксоном, а в Бостоні – з кандидатом на пост президента від демократичної партії М.Дукаксом [4, с.2].

Безсумнівно, візит К.Гроса до США мав важливе значення. Він сприяв налагодженню тісніших стосунків двох держав, нормалізації угорсько-американських відносин, відповідав інтересам не тільки їх народів, але й міжнародної спільноти: сприяв пом’якшенню міжнародної напруженості, подоланню спадщини “холодної війни” і, врешті-решт її припиненню.

Не випадково “історичним діянням” назвав К.Грос внесок Р.Рейгана в покращення радянсько-американських відносин, у відкриття “нової фази розрядки”, яка й перед Угорщиною відкриває ширші можливості для того, щоб ще більше сприяти діалогу між Сходом і Заходом [4, с.2]. Роль Угорщини в налагодженні всесторонніх відносин Схід–Захід високо оцінювали у Великобританії, ФРН та інших країнах “великої сімки”. Під час відвідин К.Гросом Канади глава її уряду М.Б.Малруні, говорячи про сприятливі міжнародні передумови для двосторонніх зв’язків, повідомив, що на недавній зустрічі у верхах представників “сімки” в Торонто М.Тетчер і Х.Коль особливо відмітили роль Угорщини в необхідному всемірному розвитку відносин Схід–Захід [4, с.2]. Президент Р.Рейган, оцінюючи зустріч з К.Гросом, відмітив, що вона – результат стрімкого в останнє десятиліття розвитку зв’язків [4, с.2]. К.Грос, підбиваючи підсумки візиту до США, у бесіді з журналістами підкреслив, що одним з основних завдань поїздки було сприяти створенню політичних передумов до економічного співробітництва, допомогти усунути всі ще наявні перепони й можливе недовір’я [4, с.2].

---

* Зустріч К.Гроса з Генеральним секретарем РКП, Президентом СРР Н.Чаушеску відбулася в серпні 1988 р. у м. Арад (СРР), на якій обговорювалися шляхи вирішення проблем, що виникли у відносинах між двома країнами головним чином через розбіжності в питанні про становище угорської національної меншини в Румунії.

Американська влада не без підстав плекала надію на те, що політичний тиск (особливо відчутний у питаннях “прав людини”), як і плідне економічне та фінансове співробітництво, стане стимулом реформ в економічній і суспільно-політичній сферах, у невідворотному процесі руйнування “партійної держави”, остаточного краху комунізму в Угорщині. К.Грос і не приховував, що поряд з підтримкою явно відчувалося бажання американської сторони “побачити і конкретні справи” [4, с.2].

Уміло поєднуючи політику “батога і пряника”, рейганівська адміністрація спонукала угорське керівництво до дій у напрямку, необхідному країні й вигідному Заходу. Важко визначити, якою мірою закордонний вояж К.Гроса вплинув на його комуністичний світогляд і чи сприяв еволюції його поглядів. Але, безсумнівно, партійно-державне керівництво Угорщини, покликане до життя рішеннями Всеугорської конференції УСРП, не вважало можливим продовження попереднього зовнішньополітичного курсу, в основі якого лежала переважно одностороння орієнтація на СРСР та інші країни “соціалістичної співдружності”, і стало на шлях більш тісної співпраці з країнами західного світу, у тому числі із США. Воно постаралося привернути увагу європейської і світової громадськості до актуальних проблем розвитку країни, можливо, навіть сподівалося на, хоч би негласну, підтримку (або співчуття) політичних кіл Західної Європи й США. Інакше важко пояснити напружений міжнародний регламент нового угорського лідера.

Політичний флірт Заходу й К.Гроса, американська увага до внутрішніх проблем Угорщини, розкручування республіканською адміністрацією США безпрограшної теми прав людини в умовах рейганівсько-горбачовського мирного діалогу були на часі й відповідали духові перемін, що розгорталися в країні на власній об’єктивній основі. Особливо актуально звучала рейганівська “турбота” про права людини.

В умовах наростання економічних і соціальних проблем, недовір’я населення до партії і її політики, міцніючого голосу політичної опозиції забезпечення людських прав в Угорщині було одним із найневідкладніших завдань. Саме в питанні прав людини, з огляду на реалії суспільно-політичного життя, УСРП змушена була йти на першочергові поступки й зміни. Відповідно до назрілих перемін напрацьовувалась і нова законодавча база.

Незабаром після візиту К.Гроса до США черговий липневий (1988 р.) пленум ЦК, який став живим утіленням започаткованих партконференцією процесів гласності й демократизації партійного та суспільного життя, крім становища в народному господарстві, розглянув питання про право зборів і об’єднань, яке, як відомо, є одним із найважливіших у системі людських прав. Ще до початку гласності розгляд цього питання на партійному форумі був би просто неможливим.

Особливістю липневого (1988 р.) пленуму ЦК УСРП було й те, що він, на відміну від усіх попередніх і, у тому числі, пленумів ЦК перебудовної доби, готувався й відбувся в умовах повної відкритості. Тим самим уперше було порушено звичний для партапарату принцип секретності при виробленні партійних рішень. Інформація про пленум і його порядок денний була заздалегідь оголошена в пресі. За чотири дні до пленуму центральний орган партії газета “Непсабадшаг” опублікувала пропозиції в питаннях, які він мав розглянути: про становище народного господарства й напрями його розвитку, право зборів і зібрань та ін. (У порядок денний пленуму було включено п’ять пунктів) [5, с.1].

Виконуючи рішення попереднього пленуму ЦК, який констатував незадовільний стан гласності в роботі провідних партійних органів, гласність у роботі пленуму була розширена настільки, що зміст доповідей, які були виголошені, а також дебати з них детально висвітлювались у пресі й навіть ... по телебаченню. Безпрецедентним було й те, що після засідань пленуму проводилися прес-конференції, на яких виступали члени ЦК і висловлювались за продовження гласності в таких масштабах. За результатами

роботи пленуму була проведена підсумкова прес-конференція. Незвичним і новим був сам факт акредитації на форумі представників засобів масової інформації [5, с.1].

Доповіді, виголошені на пленумі, мали надзвичайно гострий і водночас аналітичний характер. З доповіддю про становище в народному господарстві виступив член Політбюро, секретар ЦК УСРП М.Немет. З небувалою в партійній практиці відвертістю й категоричністю він заявив, що воно “у багатьох аспектах критичне, ... продовження нинішньої практики веде у тупик і загрожує остаточним відривом ... (від країн, що технологічно вирвалися уперед. – *І.П.*). Економіка знаходиться у глибокій кризі: наші ресурси обмежені, резерви вичерпані, з нашою виробничою структурою ми не здатні включитися в основні тенденції міжнародного розвитку. Більше двох третин нашого капіталістичного експорту поглинає погашення процентів, і це може бути досягнуто тільки шляхом отримання нових кредитів” [1; 5, с.1].

М.Немет відмітив: “Наші економічні показники недостатні для необхідного покращення зовнішнього балансу. Система управління економікою надмірно регламентована, ринок замінюють постанови. Потрібний корінний поворот у практиці економічної політики, у господарюванні. Суть цього повороту в тому, що треба зробити нашу економіку й наше суспільство по-справжньому відкритими. Необхідне одночасне перетворення структури й покращення балансу” [5, с.1].

Пропозиції, запропоновані ним для досягнення “корінного повороту”, категоріально й по суті розходилися з політекономією соціалізму, придуманою адептами ортодоксального комунізму, і практикою його побудови. Вони включали, зокрема, такі вимоги: створення справжнього товарного, грошового ринку, а також ринку капіталу й робочої сили; підвищення свободи підприємств; більш ефективного використання ресурсів; створення опосередкованого державного регулювання. Тільки завдяки радикальній перебудові економічної структури, швидкому розгортанню реформи, найповнішій лібералізації, на думку М.Немета, за сім-вісім років вдасться зупинити процес відриву, інакше може виникнути небезпека зворотності позитивних змін, що повільно розгортаються [5, с.1].

Велику цікавість, хоч менш бурхливу дискусію, ніж питання про становище в народному господарстві, викликала доповідь секретаря ЦК УСРП Дьйордя Фейті про право зборів і об'єднань. Це право, заявив він, має бути гарантоване Конституцією. Відсутність відповідного закону гальмує суспільний розвиток. Значна частина інтелігенції не тільки виявляє невдоволення, але й формулює погляди, які розходяться з позицією партії [5, с.2].

Проте великою помилкою було б вважати, що партійна верхівка, високопоставлені державні функціонери, які діяли від імені партії, були готові свідомо йти на політичні поступки опозиції, а то й самозречення від соціалізму. Необхідність нового підходу – правового забезпечення громадського порядку – ними пропонувалася з огляду на суспільні реалії – уперше за багато років партія зіткнулася з новою формою прояву громадського невдоволення – протестними демонстраціями (до цього партійна бюрократія мала, як правило, справу тільки зі святковими демонстраціями трудящих). Виступаючи в нечисленних дебатах (із цього питання висловилися тільки троє партійців), міністр внутрішніх справ зауважив, що поряд зі словом “демонстрація” не варто соромитися вживати висловлювання “демонстрація протесту”. Д.Фейті підкреслив: “Треба примиритися з думкою, що будуть і демонстрації протесту, коли люди виходитимуть на вулицю, виступаючи проти чогось” [5, с.2]. Згодом було підраховано, що в 1988 р. у Будапешті відбулося 20 протестних демонстрацій [2].

Заявивши про необхідність закону який гарантував би право зборів і об'єднань, доповідач водночас зазначив, що закон не забезпечить легальні можливості дій особам і групам, які, на думку партії, є безумовно антисоціалістичними, виступають проти існуючого ладу. Д.Фейті твердив: “Законопроект про право зборів і об'єднань відобра-

зять політичну волю УСРП, яка в рамках однопартійної системи прагне до реформи політичної системи” [5, с.2]. Пленум прийняв рішення: передати проекти закону на громадське обговорення, щоб по можливості вони ще в цьому, тобто 1988, році були подані на розгляд Державних зборів [5, с.2].

На липневому пленумі ЦК УСРП виступив Генеральний секретар К.Грос. Він прозвітував про свій московський візит, назвавши його успішним, а також повідомив, що ЦК скоротив кількість партійних, державних, громадських і економічних посад, які були сферою впливу центральних партійних органів, з 1241 до 435, а також, що новий завідувач канцелярією тепер виконуватиме й функції офіційного представника ЦК по пресі, з якою потрібно буде вести постійне спілкування [5, с.2].

Ці приклади розширення гласності свідчать про те, що процес партійної перебудови, намічений нарадою УСРП 20–22 травня 1988 р., розвивався.

Ініціатива липневого (1988 р.) пленуму ЦК УСРП передати розроблені проекти заходів про право зборів і об’єднань на громадських обговореннях стала важливим підґрунтям формування громадянського суспільства. Сама дискусія щодо законопроекту, яка велася в суспільстві, сприяла його оновленню, самоідентифікації й самореалізації альтернативних УСРП і соціалізму груп та організацій, чіткішому з’ясуванню поглядів суб’єктів “соціалістичного плюралізму”. У всенародному обговоренні проекту закону про право зборів і об’єднань взяло участь 40–45 тис. людей [3].

Сенсаційність доповіді секретаря ЦК УСРП Д.Фейті (уперше на партійному форумі було піднято одне з найважливіших питань у системі прав людини – право зборів і об’єднань) не може приховати сум’яття, непослідовність і відсутність одностайності серед партійного керівництва щодо шляхів і методів реформування державного соціалізму, його майбутнього. Насамперед це виражалось у дивному симбіозі суперечливих прагнень і пропозицій Д.Фейті – прийнятті закону, який би дозволив право зборів та об’єднань і унеможливив діяльність осіб, груп, організацій, котрі виступають проти однопартійного соціалізму. Виходить, партійний керівник був за розширення й забезпечення прав для прихильників соціалізму й позбавлення їх його противників. На щастя, розбрід і хитання в рядах УСРП набували таких масштабів, що диктат їх вищих посадових осіб був уже неможливий не тільки в суспільстві, але навіть у Політбюро і ЦК. Партія увійшла в смугу глибокого ідейно-ідеологічного й навіть організаційного надлому – у її середовищі формувалися різні погляди на характер і темпи реформ, реформістські гуртки й об’єднання навколо окремих політиків. УСРП уже не могла нав’язати свою волю Державним зборам, хоч 75% їх депутатів були її членами. Крім того, будь-який законопроект відповідно до вже діючих демократичних норм, відмови партії від принципу централізованого прийняття рішень підлягав передачі на громадське обговорення, а потім розгляду Державних зборів. Він, таким чином, проходив, так би мовити, своєрідну подвійну експертизу, і тому не існувало жодних гарантій того, що прийнятий парламентом закон відображатиме диференційований підхід ортодоксального ядра Політбюро й ЦК щодо суб’єктів проголошеного політичного плюралізму (він, однак, не мав виходити за рамки соціалістичного вибору).

Позиція Д.Фейті, як і деяких інших керівників УСРП, у тому числі генсека К.Гроса, свідчила, що вони не були готові відмовитися від кадарівської моделі соціалізму, рішуче покінчити з його однопартійністю, спроможні так би мовити перерізати пуповину, що з’єднувала їх з минулою епохою, і стати “прапороносцями” революційних змін. Їх політичні рішення – вимушені. Вони приймалися під тиском гострих соціально-економічних і політичних процесів, які розвивались у суспільстві наперекір їхнім переконанням і бажанням.

К.Грос, який, хоч і тимчасово, обійняв дві вищі державні посади – Голови Ради Міністрів і Генерального секретаря ЦК УСРП, очолив країну в момент назрілих радикальних змін, в умовах очевидного погіршення всіх основних параметрів її розвитку,

наростання невдоволення, бунтівних настроїв і протестних виступів, сподівався на досягнення “корінного повороту” при збереженні в суспільстві провідної ролі УСРП, виявляв обережність і поміркованість у реформах, темпах їх реалізації, старався не допустити хаосу в країні. Очевидно, що на його плечі лягла нелегка ноша, випала важлива місія. Йому, як і його однодумцям, напевне, доводилося враховувати досвід непередбачуваних, стихійних реформ і кровопролиття 1956 р., долю тодішніх реформаторів – І.Надя та його соратників.

Правда, угорські реформи 1988–1990 рр. розгортались у зовсім інших історичних умовах: кризи реального соціалізму як системи, ослаблення й відмови від диктату КПРС і кремлівського керівництва СРСР, його небажання, нездатності й неможливості виконувати роль “дубця” в дузі преславутої “доктрини Брежнєва” в соціалістичному таборі, який підточувався внутрішніми неполадками й незгодами в кожній його складовій, слабшав економічно, політично, організаційно й ідейно-ідеологічно. Увага європейського й американського політичного істеблішменту до Угорщини і її проблем свідчила, що існували сприятливі міжнародні умови для продовження реформ.

Московський владний олімп очолював ініціатор “перебудови”, творець “нового політичного мислення” М.С.Горбачов, які призначалися не тільки для внутрішнього вжитку, але й закордонних братів по ідеї – соціалістичного табору (радше бараку), який знову лихоманило. К.Гросу все ще доводилось “оглядатись” на Кремль, з’ясовувати, вивіряючи свій курс, точки збігу інтересів з партійно-державним керівництвом СРСР і водночас стримувати нетерплячість Заходу, зокрема США, які, як він сам стверджував, хотіли побачити конкретні результати. Які могли бути дані “рекомендації” у Москві, достеменно не відомо – можна тільки здогадуватися. Вони навіть у матеріалах “Горбачов-фонду” (електронний варіант) ніяк не відображені. Однак очевидно, що після міжнародного вояжу К.Гроса весною-літом 1988 р. “перебудова” в Угорщині набирала нових рис і ще більш відчутного й руйнівного для однопартійного соціалізму характеру.

(Далі буде)

1. Герасимов В. Обсудить всенародно / В. Герасимов // Правда. – 1988. – 25 июля. – С. 5.
2. Герасимов В. Перестройка в Венгрии / В. Герасимов // Правда. – 1988. – 12 декабря. – С. 3.
3. Карпычев А. Венгрия знакома и незнакома / А. Карпычев // Правда. – 1989. – 30 января. – С. 6.
4. Права человека важный фактор отношений // Венгерские новости. – 1988. – № 9. – С. 1–2.
5. Э. Ж. Остановит процесс отрыва / Ж. Э. // Венгерские новости. – 1988. – № 9. – С. 1–2.

The article analyzes the visit of K.Gross to the USA in July 1988, the results of his meeting with President R.Reagan. The article also reveals the problem of human rights, raised by the American President and discussed at the July (1988) Plenum of the Central Committee of the USSR, the foreign political influences on the process of “perestroika” in Hungary.

Key words: *Reagan, Gross, human rights, the right of meetings and associations, “perestroika”, “new political thinking”.*